

**Valerio Andriano, *La normativa canonica sul matrimonio e la riforma del processo di nullità*,
Libreria Editrice Vaticana 2016, ss. 276**

Wraz z reformą procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa, wprowadzoną motu proprio papieża Franciszka „*Mitis Iudex Dominus Iesus*”, zmodyfikowane nim kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego nabrały nowego znaczenia. Nie są to zmiany, które dotyczyłyby istoty nierozzerwalnego węzła, a dotyczą jedynie nowego podejścia do procesu, który ma służyć, jak dotychczas, ukazaniu prawdy o małżeństwie stron, które zwracają się do trybunału.

Temu celowi służyło powołanie przez papieża Komisji, która miała dokonać rewizji procesu małżeńskiego i spojrzenia na procedury w świetle Bożego Miłosierdzia i wiary, do czego wezwał pasterzy Kościoła także ostatni Synod Biskupów poświęcony rodzinie (2014, 2016).

Aby uniknąć jednak spojrzenia płytkiego, ograniczającego się jedynie do norm proceduralnych, nie sposób analizować je w oderwaniu od pogłębionej refleksji na temat natury małżeństwa zawieranego w Kościele, jego fundamentu, istotnych przymiotów i celów. Zwłaszcza dzisiaj, wobec szerzącej się także wśród katolików „mentalności prorozwodowej”, ograniczenie się do zaprezentowania zmian w procesie prowadzonym w trybunale kościelnym, mogłoby rozbudzić fałszywą nadzieję na ułatwienie procedur, mających na celu sprawniejsze uzyskanie nieważności małżeństwa. Z tego też powodu, prezentację reformy należy poprzedzić ukazaniem pogłębionego studium nad małżeństwem w systemie kanonicznym.

Takiego zadania podjął się w publikacji zatytułowanej „La normativa canonica sul matrimonio e la riforma del processo di nullità” ks. Valerio Andriano, kapłan diecezji turyńskiej, korzystając nie tylko z wiedzy kanonistycznej, ale także z bogatego doświadczenia zdobytego jako wieloletni adwokat Roty Rzymskiej, sędzieja Kościelnego Trybunału Regionalnego we włoskim Piemencie oraz promotor sprawiedliwości.

Opracowanie to składa się ze wstępu Dziekana Roty Rzymskiej Kard. Pio Vito Pinto, wykazu skrótów, wprowadzenia autora, sześciu rozdziałów, aneksów oraz spisu treści. Mimo wykorzystania bogatych źródeł, literatury i orzecznictwa, autor nie pokusił się o zamieszczenie w swej pracy osobno opracowanej bibliografii.

Rozdział pierwszy został poświęcony małżeństwu jako instytucji naturalnej oraz jego sakramentalnemu charakterowi. W sposób drobiazgowy autor analizuje elementy fundamentalne małżeńskiego przymierza, zawarte w kan. 1055 KPK (*coniugale foedus, consortium totius vitae, amor benevolentiae*), a także snuje refleksję na temat sakramentalnej unii małżeńskiej, która zachodzi między ochrzczonymi. W tej perspektywie stara się także ukazać sprzeczność, jaka winna zachodzić w sumieniu chrześcijańskim, które w rozważaniach o małżeństwie dopuszcza rozwód. W dalszej części ks. Andriano wskazuje na dwa naturalne cele małżeńskie, jakimi są zrodzenie potomstwa i dobro małżonków. Ostatnią część pierwszego rozdziału autor poświęca prawnym aspektom zawartego małżeństwa i wynikającym z nich wzajemnym uprawnieniom i zobowiązaniom małżonków.

Drugi, niewielki rozdział, został poświęcony niezdolności nupturientów do zawarcia małżeństwa. W syntetyczny sposób autor opisuje przeszkody małżeńskie i prawne zakazy zawarcia małżeństwa w Kościele rzymskokatolickim oraz zwraca uwagę na możliwość uzyskania dyspens i zezwoleń kompetentnej władzy. W rozdziale tym znajdziemy także dwie strony poświęcone zagadnieniu małżeństw mieszanych, rozumianych zarówno *sensu stricto*, jak i *sensu largo*.

Trzeci rozdział „Konsens małżeński”, prezentuje tytułowe zagadnienie w sposób dość obszerny. Autor wychodząc od natury prawnej i funkcji małżeństwa, prowadzi refleksję poprzez genezę i treść przymierza, akt woli potrzebny do jego zawarcia, jego zewnętrzną

manifestację, wspominając także o możliwości zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika. W dalszej części rozważań znajdziemy wskazania prawno-duszpasterskie dotyczące małżeństwa zawarte w normach Kodeksu Prawa Kanonicznego, Magisterium papieskim Piusa XII, Jana Pawła II i Benedykta XVI, wskazaniach Soboru Watykańskiego II, a także w „Dekrecie Ogólnym o małżeństwie” wydanym przez włoską Konferencję Biskupów. W części tej znajdziemy także rozróżnienie między cywilną a kościelną nomenklaturą dotyczącą małżeństwa. Rozdział kończy refleksja na temat chrześcijańskiego znaczenia małżeństwa.

W kolejnym, czwartym rozdziale, autor analizuje przyczyny nieważności małżeństwa. Po ogólnym wstępie, dotyczącym rozróżnienia między nieważnością wynikającą z niemożności zaistnienia małżeństwa, jako aktu podjętego w sposób wolny i odpowiedzialny, a tą spowodowaną niemożnością podjęcia obowiązków wynikających z tego aktu, ks. Andriano analizuje niezdolność nupturientów opisaną w kan. 1095 n. 1-3 KPK. Następnym krokiem jest analiza, tego, co autor nazywa „prawdziwymi i właściwymi wadami konsensu, które czynią małżeństwo nieważnym” (s. 123). W tej części znajdziemy refleksję, którą włoski kanonista dzieli ze względu na przyczyny nieważności dotyczące intelektu (ignorancja, błąd, podstęp) oraz woli (symulacja, przymus, bojaźń, warunek). Wymienione okoliczności, domagają się przeprowadzenia procesu przed trybunałem kościelnym.

Piąty rozdział został poświęcony zagadnieniom związanym z celebracją, uzdrowieniem oraz rozwiązaniem małżeństwa. Oprócz omówienia form zawarcia małżeństwa, podmiotów, świadków, delegacji, znajdziemy tu praktyczne wskazówki duszpasterskie dotyczące separacji małżonków, sytuacji eklezjalnej stron po rozwodzie cywilnym, procedury *super rato* oraz rozwiązania węzła *in favorem fidei*. Osobne miejsce autor dedykuje małżonkom, o których mowa jest w kan. 1148 i 1149 KPK, a więc w sytuacji poligamii oraz niemożności zamieszkania ze współmałżonkiem po przyjęciu chrztu w Kościele katolickim, z racji uwięzienia lub prześladowania. Szczególnie interesującym, jest fragment analizowanego rozdziału, poświęcony pozakodeksowym możliwościom rozwiązania węzła, zawartym w Instrukcji Kongregacji Nauki Wiary z 1973 r., która przesłana do

biskupów diecezjalnych, nigdy nie została oficjalnie opublikowana. Przypadki te dotyczą rozwiązania węzła pochodzącego z małżeństwa naturalnego, po nawróceniu jednej ze stron. Istotnymi warunkami zastosowania tej procedury są: a) nieprzyjęcie chrztu św. przez jedną ze stron; b) brak dopełnienia małżeństwa, występujący od momentu przyjęcia chrztu przez stronę, która się nawraca; c) zezwolenie strony nieochrzczonej lub akatolickiej na wyznawanie współmałżonkowi przyjętej wiary i wychowanie w niej potomstwa (por. s. 168).

Ostatni, szósty rozdział publikacji, został jako jedyny poświęcony drugiej części tytułu książki, czyli reformie procesu małżeńskiego, wprowadzonej przez papieża Franciszka. Autor rozpoczyna od założeń, które legły u podłoża papieskiej reformy, wskazując na misterium wiary, humanizm, owoc mądrości Boskiej i ludzkiej, zwalczanie centralizmu przez apostolską *parresia* oraz nawrócenie duszpasterskie. Zdaniem ks. Andriano, poprzez reformę papież Franciszek pragnie postawić w centrum posługi sprawiedliwości figurę biskupa, jako sługi miłosierdzia, bliskiego powierzonym sobie wiernym, szczególnie tym, którzy poprzez swą złożoną sytuację małżeńską, czują się oddaleni od Matki Kościoła. Ma on być tym, który słucha i wczuwa się w sytuację wiernych, którzy poszukują prawdy o swym małżeństwie. Osobny *passus* autor poświęca relacji zaniku wiary i poczucia doniosłości małżeństwa, które znamionują czasy współczesne, na co uwagę zwracał już w 1979 roku kard. Ratzinger, jako ówczesny Prefekt Kongregacji Nauki Wiary, a co potwierdził w swoich wypowiedziach jako papież Benedykt XVI także w późniejszych latach (2005, 2010). W ostatniej części rozdziału autor dokonuje analizy poszczególnych innowacji procesu, zawartych wprost lub pośrednio w motu proprio „*Mitis Iudex Dominus Iesus*” oraz w dołączonych do niego normach proceduralnych, a mianowicie: nowej mentalności katolików, posłudze towarzyszenia, jednoinstancyjności procesu, ograniczeniom prawa apelacji, darmowości procesu, większej funkcjonalności struktur eklezjalnych, nowym perspektywom w ocenie dowodów, procesowi skróconemu, okolicznościom występującym przy zawarciu małżeństwa i w niedługim czasie po nim, które mogłyby wskazywać na ewentualną nieważność konsensu. W tej części znajdziemy ponadto bardzo

syntetyczne omówienie poszczególnych faz procesu skróconego przed biskupem oraz podnoszonych w jego kontekście obiekcji kanonistów.

Publikacja zawiera także, wspomniane wcześniej aneksy. Stanowią je zarówno dokumenty papieskie, jak i praktyczne wskazówki oraz wzory dekretów, związanych z nową procedurą. Wśród tekstów papieskich znajdziemy: motu proprio „*Mitis Iudex Dominus Iesus*”, dołączone do niego „Normy proceduralne”, List papieża Franciszka do dziekana Roty Rzymskiej „*ex audientia Sanctissimi*” z 7 grudnia 2015 r. oraz przemówienie do członków Trybunału Roty Rzymskiej na inaugurację roku sądowego z 26 stycznia 2016.

Wśród aneksów szczególnie bogactwo stanowią zebrane w formie pytań i odpowiedzi wskazówki dotyczące praktycznej aplikacji motu proprio „*Mitis Iudex Dominus Iesus*”, będące pomocą dla trybunałów kościelnych. Podobną rolę spełniają wzory dekretów, które mogą być użyteczne przy wprowadzeniu sprawy przed trybunał diecezjalny, jak i przy przekazaniu kompetencji trybunałowi międzydiecezjalnemu.

Niewątpliwą zaletą publikacji ks. Valerio Andriano „*La normativa canonica sul matrimonio e la riforma del processo di nullità*” jest pogłębiona refleksja nad istotą małżeństwa zawieranego na forum Kościoła rzymskokatolickiego. Być może należałoby oczekiwać, że w publikacji poświęconej prawodawstwu dotyczącym małżeństwa (pięć rozdziałów) i reformie procesu o stwierdzenie jego nieważności (jeden rozdział), proporcja między omawianymi zagadnieniami będzie bardziej wyważona. Jednakże jest to autonomiczna decyzja autora monografii, zwracającego się do „duchownych i świeckich, mogących być dzisiaj zainteresowanymi, z różnych tytułów, bardziej dogłębnym poznaniem materii w ewangelicznej optyce służby, w świetle pontyfikatu papieża Franciszka” (s. 11).

Razem z autorem należy mieć nadzieję, że doktryna została zaprezentowana w sposób jasny, precyzyjny i zrozumiały, zarówno dla pracowników trybunałów, jak i tych, którzy nimi nie są, bez potrzeby rezygnacji z kanonów naukowej publikacji, pozwalających zaprezentować nowe normy, jak i myśl prawodawcy, który je sformułował.

Rafał Kamiński CSMA